

HADİSLER IŞIĞINDA HZ. PEYGAMBER'İN RESİM VE HEYKELE BAKIŞI

Ali ÇOLAK¹

ÖZET:

Bu makalede, putperest bir toplum için önemli yere sahip olan resim ve heykel konusu işlenmiştir. Bilindiği üzere, Hz. Peygamber putperest bir toplumda ortaya çıkmıştı. Peygamberlik ile görevlendirildiği zaman, ilk olarak putlardan kurtulup tevhid inancını toplumda yerleştirmeye çalışmıştır. Hatta Mekke dönemi tamamen bu konuya ayrılmıştı denilebilir. O dönemde indirilen ayetlerin çoğunluğu iman hakikatlerini yerleştirmeye yöneliktir. İşte bu dönemde puta ve putçuluğa ilgi duyuracak her türlü etkenden uzak durulmaya çalışılmıştır. Bu sebeple resim ve heykele yönelik ilk zamanlarda çok katı bir tutum takınılmıştır. Ancak Medine döneminde, insanlar putlardan uzaklaştığı için resim ve heykele karşı tutum biraz daha hafiflemiştir. Yinede Müslümanlar tedbir olarak uzak durmuş ve İslam kültüründe resim ve heykele karşı bir tutum günümüze kadar gelmiştir. Biz bu çalışmamızda resim ve heykel ile ilgili hadisleri inceledik ve insanlığın faydasına olan, kötülüğe sevk etmeyen resim ve heykellerin İslam dininde yasaklanmadığını, kullanılma amacına göre hükmünün değiştiğini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Heykel, Resim, Hadis, Put, Putperest.

ABSTRACT

In this article, the subject about illustration and statue, that have great importance for a pagan society was mentioned. As known, the prophet came out the time of paganists. When he was delegated as a prophet, he first got rid of the idols and tried to build the monotheist belief to the society. Moreover Mekke period was spent on this subject. At that time most of the verses were on setting the bases of faith. At those times they tried to keep away from idols and everykind of their effects causing interests to paganism. For this reason they build strict blocks on illustration and statue. But in Medine period the strict blocks were weakend because of the decreased interest in paganism. However muslims stayed away from illustration and statue, these believes have reached to our time too. In this article the hadiths on illustration and sculpture were examined and we tried to identify that the illustrations and statues were useful and harmless to human kind weren't forbidden in muslim religion, but just their terms of use were changed according to their usage.

Key Words: Statue, Illustration, Hadith, Idol, Pagan.

¹ (Dr.), Düziçi Cumhuriyet Lisesi Müdürü, Kahramanmaraş, e-mail: acolak9@hotmail.com.

Peygamberlik öncesi Arabistan'da ve Hz. Peygamber'in Mekke döneminde Arap toplumunda putperestliğin çok yaygın olduğu bilinen bir husustur. İnsanlar putlara tapmakta ve Kâbe'nin içi putlarla dolup taşmaktaydı. Lat, menat, hubel ve uzza gibi büyük putların yanında ayrıca her kabilenin ve hatta her insanın bir putu vardı. İnsanlar adeta her şeye tapar hale gelmişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle bir toplumu putlardan uzaklaştırmak ve tevhid inancına yönlendirmek üzere peygamber olarak gönderilmişti. Zaten onun yaptığı ilk şey tevhid inancını yerleştirerek çok tanrılı bir inanıştan insanları kurtarmak olmuştu. Mekke döneminde gelen ayet ve sureler, daha çok inançla ilgili indirilmiş ve tevhid inancı kökleştirilmeye çalışılmıştır. İşte bu dönemde put ve putu andıracak her şeye savaş açılarak insanların zihinleri bunlardan temizlenmeye çalışılmıştır. İslâm'ın ilk dönemlerinde Arap toplumunun mezardaki atasına tapmasından dolayı Hz. Peygamber mezar ziyaretini yasaklamış, sonra bu tehlike ortadan kalkıp, insanlar tevhid inancını tam olarak benimsedikleri zaman da mezar ziyaretleri tekrar serbest bırakılmıştır.² Temel hadis eserlerine baktığımız zaman resim ve heykel ile ilgili de farklı rivayetlerle karşılaşmak mümkündür. Mezar ziyaretinde olduğu gibi, açık olarak önce men edip sonra serbest bırakma olmamıştır, ancak onu andıracak bir sürecin yaşandığı da rivayetlerden anlaşılmaktadır. İşte bu çalışmamızda farklı rivayetleri ele alarak bunları sınıflandırıp, oluşturulmaya çalışılan sonuca işaret edeceğiz.

1. "İçerisinde köpek ve timsaller bulunan eve melekler girmezler."³ Şeklinde genel bir ifade kullanılan rivayetler:

Ebû Talhâ el-Ensârî'nin (r.a.) naklettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İçerisinde köpek ve timsaller bulunan eve melekler girmezler."⁴

² Müslim, *Sahih*, Cenâiz 106, I/672; Edâhi, 37, II/1564; Ebû Dâvud, *Sünen*, Cenâiz 77, III/558.

³ el-Buhârî, *Sahih*, Libas 92, VII/66; Bed'ul-Halk 7, IV/82; Megâzi 12, V/15; Ebû Dâvud, *Sünen*, Libas 45, IV/384, no: 4153; et-Tirmizî, *Sünen*, Edeb 44, V/114-115, no: 2804, 2805, 2806; en-Nesâî, *Sünen*, Zinet 111, VIII/212, no:5344; İbn Mâce, *Sünen*, Libas 44, II/1203-1204, no: 3649, 3650, 3651.

⁴ el-Buhârî, *Sahih*, Libas 92, VII/66; Bed'ul-Halk 7, IV/82; Megâzi 12, V/15; Ebû Dâvud, *Sünen*, Libas 45, IV/384, no: 4153; et-Tirmizî, *Sünen*, Edeb 44, V/114-115, no: 2804; en-Nesâî, *Sünen*, Zinet 111, VIII/212, no:5344; İbn Mâce, *Sünen*, Libas 44, II/1203-1204, no: 3649, 3650, 3651.

Çeşitli hadis eserlerinde yer alan, yukarıda kaydettiğimiz rivayetle, İslam'ın ilk yıllarında, içinden cahiliye adetlerini atamamış olan kişilerin, kesin bir tavırla bundan uzaklaşmaları gerektiği vurgulanmak istenmiştir. Ayrıca biraz sonra tafsiline gireceğimiz üçüncü kısım hadislerde belirtildiği gibi, bu resimlerin o zaman kutsal sayılan ve kendilerine tapılan putlar olduğu anlaşılmaktadır.

2. Resim ve köpeğin yanında bir de cünüb kelimesi bulunan rivayetler: Ali b. Ebî Tâlib, İbn Nücey'in babası ve İbn Nücey kanalıyla gelen bazı rivayetlerde resim ve köpeğin yanında bir de cünüb kelimesi yer almaktadır.⁵

Hz. Ali'nin (r.a.) naklettiği bir hadiste Rasûlullâh'ın (s.a.v.): "İçerisinde sûret, köpek ve cünüb bulunan eve melekler girmez,"⁶ buyurduğu haber verilmektedir. Bu rivayetin senedlerini aşağıya kaydediyoruz:

1- Ali b. Ebî Tâlib, Nücey b. Seleme b. Cüşem b. Esed el-Kûfi el-Hadramî, Abdullâh b. Nücey b. Seleme b. Cüşem b. Esed el-Kûfi el-Hadramî, Ebû Zur'a Abdullâh (Abdurrahmân- Herm-Ömer) b. Amr b. Cerîr b. Abdillâh el-Beceli el-Kûfi, Ali b. Müdrîk en-Nehaî, Şu'be b. el-Haccâc, Hafs b. Ömer b. el-Hâris b. Sehbere el-Ezdî, Ebû Dâvud.⁷

2- Ali b. Ebî Tâlib, Nücey, Abdullâh b. Nücey, Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr, Ali b. Müdrîk, Şu'be, Hişâm b. Abdilmelik, İshâk b. İbrâhîm, Nesâî.⁸

3- Ali b. Ebî Tâlib, Nücey, Abdullâh b. Nücey, Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr, Ali b. Müdrîk, Şu'be, Yahyâ b. Saîd, Ubeydullâh b. Saîd, en-Nesâî.⁹

⁵ Bkz. İbn Hanbel, *Müsned*, I/ 80, 83, 107, 139, 150; en-Nesâî, *Sünen*, Taharet 168, I/141, no:261, es-Sayd ve'z-Zebih 11, VII/185, no: 4278; ed-Dârimî, *Sünen*, el-İsti'zân 34, II/594, no: 2666.

⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Taharet 89, I/153-154, no: 227; Libas 45, IV/383-384, no: 4152 ; en-Nesâî, *Sünen*, Taharet 168, I/141, no: 261; es-Sayd ve'z-Zebih 11, VII/185, no: 4278; ed-Dârimî, *Sünen*, el-İsti'zân 34, II/594, no: 2666.

⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, Taharet 89, I/153-154, no: 227; Libas 45, IV/383-384, no: 4152.

⁸ en-Nesâî, *Sünen*, Taharet 168, I/141, no: 261.

⁹ en-Nesâî, *Sünen*, Taharet 168, I/141, no: 261.

4- Ali b. Ebî Tâlib, Nücey, Abdullâh b. Nücey, Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr, Ali b. Müdrîk, Şu'be, Yahyâ b. Saîd ve Muhammed, Muhammed b. Beşşâr, Nesâî.¹⁰

Yukarıda kaydettiğimiz rivayetin senedlerinin ortak noktasında bulunan Abdullâh b. Nücey b. Seleme b. Cüşem b. Esed el-Kûfî el-Hadramî ve Nücey b. Seleme b. Cüşem b. Esed el-Kûfî el-Hadramî hadis âlimleri tarafından tenkîd edilmiştir. el-Buhâri, Abdullâh b. Nücey hakkında hadis âlimlerinin ihtilaf ettiklerini zikretmiş, eş-Şâfiî ise, onun meçhul olduğunu söylemiştir. ed-Dârekutnî, konumuzla ilgili rivayetin Hz. Ali'den rivayet edilmediğini, Abdullâh b. Nücey'in bu sözü Hz. Ali'den işitmediği halde ondan rivayet ettiğini ve kendisinin hadiste zayıf bir kimse olduğunu söylemiştir.¹¹ İbn Hibbân, Abdullâh'ın babası olan ravi Nücey b. Seleme b. Cüşem b. Esed el-Kûfî el-Hadramî hakkında, o teferrüd ettiği zaman kendisinin haberini delil olarak kabul etmek hoşuma gitmiyor, demiştir.¹² Bu rivâyetin naklinde de Nücey, tek başına kalmıştır. İbn Hacer Hz. Ali'den merfu olarak gelen bu rivayetin zayıf olduğunu, Nucey el-Hadramî'nin meçhul olduğunu, ancak el-İclî'nin ona sika dediğini kaydetmiş ve buradaki cünüplükten maksadın da guslü geciktirmeyi adet haline getirme ve gevşek davranma olarak değerlendirmiştir.¹³ Bu durumda, güvenilir başka bir isnâdı bulunmayan ve sahihlik şartlarını taşımayan bu zayıf rivayetle amel edilemez. Nitekim, Hz. Âişe (r.a.), bunun tam aksine Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) gusletmeden cünüb olarak uyuduğunu haber vermiştir.¹⁴ Her konuda ümmetine örnek olan Hz. Peygamber (s.a.v.) cünüp olarak suya dokunmadan uyuduğuna göre, böyle bir durumdan meleklerin hoşlanmaması söz konusu olamaz. Eğer öyle olsaydı Rasûlullâh'ın (s.a.v.) böyle bir davranışta bulunmaması gerekirdi.

İslâm âlimleri, yukarıda kaydettiğimiz hadislerde köpek, resim, heykel gibi şeylerin bulunduğu yere girmeyecekleri haber verilen meleklerin, rahmet ve istiğfar melekleri olduğunu, çünkü hafaza / kirâmen kâtibîn ve ölüm meleği gibi meleklerinin görev-

¹⁰ en-Nesâî, *Sünen*, es-Sayd ve'z-Zebâih 11, VII/185, no: 4278.

¹¹ ez-Zehabî, *Mizân*, II, 514; İbn Hacer, *Tehzib*, III/ 285.

¹² İbn Hacer, *Tehzib*, V/ 612.

¹³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I/392; Ayrıca Bkz. es-Suyûtî, *Şerhu's-Suyûtî alâ Süneni'n-Nesâî*, I/142; el-Azîm Âbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, XI/ 139.

¹⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret 89, I/154, no:228.

leri icabı bu gibi hallerde de insanlardan ayrılmayacaklarını söylemişlerdir.¹⁵

Köpek konusuna gelince, dinimiz bunlardan bazılarını yasaklamıştır. Birçok hadiste, av, çoban / bekçi köpeği gibi faydalı bir amaca hizmet etmeyen köpeklerin beslenmesi hoş görülmemiştir. Şurası bir gerçektir ki, tarih boyunca insanoğlu, gerek kendisinin gerekse mal ve mülkünün korunması konusunda, köpektен yararlanmıştır. Köpeğin güçlü sezgisi, koku alması, ses duyması ve görmesi bilinen bir gerçektir. İçinde yaşadığımız çağda, insanoğlu hala bu eski dostundan yararlanmaktadır. Günümüzde köpekler iyi bir eğitimle, avcılık, bekçilik, deprem felaketleri, narkotik, arama kurtarma konuları gibi birçok hususta insanlara önemli yardımda bulunmaktadır.¹⁶ Köpeğin ev içinde beslenmesine hoş bakılmamıştır. Bu durum, onların pis oluşları, necaset yemeleri, pis kokmaları ve kuduz, kist vs. gibi ölümcül hastalıklara sebep olmaları, gereksiz yere havlayarak ya da tanımadıkları kimselere saldırarak, özellikle kadın ve çocukları korkutup çevreyi rahatsız etmeleri gibi bazı sebeplere bağlanmaktadır.¹⁷ Ayrıca, insanlığın büyük bir bölümü açlık çekip ihtiyaçlar içerisinde kıvranırken, varlıklı bir takım kimselerin evlerinde çok pahalı süs köpekleri beslemelerini, bunlara her yıl milyonlarca dolar tutarında para harcamalarını ahlâk ve dinin hoş görmesi beklenemez.¹⁸ Çünkü bütün ilâhî dinlerde israf haram kılınmıştır. Burada şunu da kaydetmek gerekir ki, İslâm, insanlığa bir emanet olarak verilen çevrenin korunmasını emreder. Bu sebeple, sahipsiz köpeklerin acımasızca zehirlenerek ya da vurularak öldürülmelerini tasvip etmez. Bunların, insan sağlığı, doğal denge v.s. gibi önemli konular göz önüne alınarak, uygun yerlerde bakılıp barındırılmaları en doğru yoldur. Bu görev öncelikle toplumun seçtiği yöneticilere düşmektedir. Zaten Hz. Peygamber

¹⁵ en-Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî*, XIV/ 94-95; el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XV/ 139.

¹⁶ Ateş, *Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan*, s. 375-376.

¹⁷ el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XV/ 139; Ayrıca bkz. eş-Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, II/100.

¹⁸ Bu konuda ayrıca bkz. Canan, *Kütüb-i Sitte*, VII/ 113- 114.

(s.a.v.), onların da Allah'ın yarattığı bir canlı türü olduğunu belirterek, öldürölmelerini yasaklamıştır.¹⁹

3. Put resimleri ve köpek bulunan eve meleklerin girmeyeceğini bildiren rivayetler:

Ebû Talha, Resûlullah'tan şöyle rivayet etmiştir: "Melekler, içerisinde köpek ve put resimleri olan eve girmezler."²⁰ Putperestliğe savaş açan bir dinin bu tutumunu anlamak zor olmasa gerektir. Nitekim Allah Resûlü, Mekke'nin fethi sırasında, kendisi Bathâ'da iken, Hz. Ömeri göndererek Kabe'deki putları temizlemesini emretmiştir. Putlar temizleninceye kadar da kendisi içeriye girmemiştir.²¹ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in puta ve putperestliğe olan tavrı, tartışmaya gerek bırakmayacak şekilde, oldukça nettir.

4. Sadece resim ile ilgili rivayetler:

İbn Abbas (r.a.) Hz. Peygamberden şöyle işittiğini söylemiştir; "Kim dünyada bir sûret yaparsa, kıyamet gününde ona ruh üflemekle mükellef kılınır, ancak o, ruh üfleyecek değildir."²²

Hz. Âişe'nin haber verdiğine göre, o bir defasında, üzerinde tasvirler bulunan, yaslanacak bir yastık almıştı. Resûlullah onu görünce, kapıda durdu ve içeriye girmedi. Hz. Âişe, onun yüzündeki hoşnutsuzluğu anladı ve dedi ki: 'Allah ve Resûlüne tevbe ederim. Ne günah işledim? Hz. Peygamber; bu yastığın durumu nedir? diye sordu. O da, üzerine oturman ve yaslanman için satın aldım dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle demiştir: Bu resimlerin sahipleri kıyamet gününde azap görürler. Onlara, hadi! Yarattığınıza can verin, denilir. Hz. Peygamber sözüne devam

¹⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Edâhî ve's-Sayd 21-22, III/267, no:2845; et-Tirmizî, *Sünen*, Sayd 16, IV/78, no: 1486; en-Nesâî, *Sünen*, es-Sayd ve'z-Zebâih 10, VII/185, no: 4277; İbn Mâce, *Sünen*, Sayd 2, II/1069, no: 3205.

²⁰ el-Buhârî, *Sahih*, Bed'u'l-Halk 7, IV/82; megâzî 12, V/15 et-Tirmizî, *Sünen*, Edeb 44, V/114, no: 2804; V/115, no: 2805; en-Nesâî, *Sünen*, ez-Zinet 111, VIII / 212, no: 5345.

²¹ el-Heysemî, *Mevâridü'z-Zam'an ilâ Zevâidi İbn Hibbân*, I/ 357, no: 1483.

²² el-Buhârî, *Sahih*, Libas 97, VII / 67; en-Nesâî, *Sünen*, ez-Zinet 113, VIII/ 215, no: 5355, 5356, 5357,

ederek; 'içinde sûret bulunan eve melekler girmezler' buyurmuştur.²³

Yine, Râfi b. İshak anlatıyor: "Ben ve Abdullah b. Ebî Talha hasta ziyareti için Ebû Said el-Hudrî'nin yanına girdik. Ebû Said dedi ki: Allah Resûlü'nün dediğine göre melekler, içerisinde timsal veya sûret bulunan eve girmezler. İshak, resim mi yoksa heykel mi olduğu konusunda, tereddüt etti."²⁴

5. Hz. Âişe'nin üzerinde timsaller olan bir perdeyi önce asması sonra da Resûlullah'ın isteği ile onu indirip ondan yaslanacak yastıklar yapması ve Resûlullah'ın onlara yaslandığını ifade eden rivayetler:

Hız. Âişe'nin bildirdiğine göre o, üzerinde tasvirler olan bir perde/örtü edinir. Resûlullah (s.a.v.) içeriye girince onu çıkartır. Bunun üzerine Hz. Âişe o örtüden iki yastık yapar. O an (rivayet aktarılırken) oradaki mecliste bulunan ve Rabia b. Atâ denilen bir adam, Hz. Âişe'den Resûlullah o iki yastığa yaslanırdı, dediğini işittim demiştir.²⁵

Yine Hz. Âişe'den gelen bir rivayette o şöyle anlatmıştır: "Evin içine, üzerinde tasvirler olan bir örtüyle sütre yapmışım. Allah Resûlü gelince örtüyü çekerek yerinden çıkarttı. Ben de ondan iki yastık yaptım. Resûlullah'ın onlardan birisine yaslandığını gördüm."²⁶

Bu hadisler, minder, yastık, kilim ve yer halısı gibi üzerine basılan, oturuhan veya yaslanılan şeyler üzerindeki gölgesiz resimlerin bulunmasında bir sakınca olmadığı hükmüne İslam âlimleri tarafından delil olarak gösterilmiştir.²⁷

6. Üzerinde kuş ve at timsali bulunan bir örtünün Allah Resûlü'nün evinde kullanıldığını anlatan rivayetler:

²³ el-Buhârî, *Sahih*, Libas 92, VII/66; Mâlik, *Muwatta*, el-İsti'zân 3, II/ 967, no:8; İbn Hanbel, *Müsned*, I/ 277.

²⁴ et-Tirmizî, *Sünen*, Edeb 44, V/ 115, no: 2805.

²⁵ Müslim, *Sahih*, Libâs ve'z-Zînet 95, II/ 1669; en-Nesâî, *Sünen*, ez-Zînet 111, VIII / 214, no: 5352.

²⁶ İbn Mâce, *Sünen*, el-Libâs 45, II/ 1204, no: 3653.

²⁷ Hatiboğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, IX / 440.

Hz. Âişe (r.a.) şöyle anlatmıştır: “Bizim evin girişinde, eve girenin ilk olarak karşılaştığı, üzerinde kuş timsali bulunan bir örtü/perdemiz vardı. Allah Resûlü (s.a.v.) dedi ki; ‘Ey Âişe onu değiştir/çevir. Her eve girdiğimde onu görüp dünyayı hatırlıyorum.’ Hz. Âişe devam ederek; ‘Bizim üzerinde işaret bulunan bir kadifemiz vardı. Onu giyyorduk ve onu atmadık’ demiştir.”²⁸ Yine Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre eve üzerinde at resmi olan bir perde astığını ve Resûlullah’ın onu görünce onu çıkartmasını istediğini söylemiştir.²⁹

7. Allah Resûlü’nün üzerinde timsaller bulunan bir örtüye doğru önce namaz kıldığı, sonra Hz. Âişe’den onu arka tarafa almasını istediğini ifade eden rivayet:

Hz. Âişe’nin (r.a.) şöyle demiştir: “Evimde üzerinde tasvirler bulunan bir elbise vardı. Onu evde sütire (evi bölmek için perde) yaptım. Resûlullah ona doğru namaz kılardı. Sonra, Ey Âişe! Onu benden arka tarafa al dedi. Ben de onu çıkarttım ve yastık yaptım.”³⁰ Bu rivayetin ravilerinin tamamı cerh ve ta’dil alimleri tarafından sika olarak değerlendirilmiştir. Eleştirilen bir ravisi bulunmamaktadır. Başka bir rivayette de Hz. Âişe (r.a.); Bizim üzerinde tasvirler bulunan bir elbisemiz vardı. Ben onu Resûlullah’ın önüne koymuştum. Allah resûlü namaz kıldıktan sonra bunu önünden almamı istedi. Ondan hoşlanmadı ben de onu yastık yaptım, demiştir.³¹ Bu rivayetten, kullanılış amacının farklı olduğu durumlarda, Allah Resûlü’nün evinde resim bulunduğu anlaşılmaktadır.

8. Üzerinde timsaller ve resimler bulunan örtülerin evin içinde yere serilen bir örtü ya da yastık yapılarak kullanılması ve aslen haram değil, ancak kullanma şekline göre mahsurlu olduğunu ima eden rivayetler:

Ebû Talha’nın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle demiştir: “İçerisinde sûret bulunan eve melekler girmezler. Bûsr

²⁸ Müslim, *Sahih*, libâs ve’z-Zinet 88, II/1666; en-Nesaî, *Sünen*, ez-Zinet 111, VIII/213, no: 5350.

²⁹ Müslim, *Sahih*, libâs ve’z-Zinet 90, II/ 1667; en-Nesaî, *Sünen*, ez-Zinet 111, VIII/213, no: 5349.

³⁰ Müslim, *Sahih*, libâs ve’z-Zinet 93, II/ 1668; en-Nesaî, *Sünen*, ez-Zinet 111, VIII/214, no: 5351.

³¹ ed-Dârimî, *Sünen*, el-İsti’zân 33, II/594, no: 26652547.

diyor ki; (Bu rivayetin ravilerinden olan) Zeyd b. Hâlid hasta oldu. Biz de onu ziyaret ettik. Bir de ne görelim! Evinde üzerinde tasvirler bulunan bir perde var. Ben Ubeydullah el Havlânî'ye dedim ki: o bize resimlerle ilgili (hadis) rivayet etmedi mi? Evet o rivayet etti. Ancak elbisenin üzerindeki nakış bundan hariçtir. Sen onu duymadın mı? Ben de, hayır duymadım, dedim.³² Zeyd b. Hâlid el-Cühenî el-Medenî (v.68) Sahabeden olup, hicri 68 yılında vefat etmiştir. Olayı anlatan Büsr b. Said Mevlâ İbnü'l-Hadramî el-Medenî (v.100) de Tabiünden olup hicri 100 yılında vefat etmiştir. Bu konuşmanın Hz. Peygamber'in vefatından sonra olduğu kesindir. Demek ki sahabe Hz. Peygamberden sonraki uygulamalarında resim ve onun benzerlerini ne için kullandığına göre değerlendirmiştir. Sahabe'nin evinde üzerinde resim bulunan bir perdenin bulunması, bu durumun sahabe arasında normal olduğunun bir göstergesi olsa gerektir.

Ebû Hureyre'nin (r.a.) rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullâh (s.a.v.) şöyle demiştir: "Cibrîl bana geldi ve şöyle dedi: 'Dün sana gelmişim, ancak kapı üzerinde hayvan sûretleri vardı. Evde de üzerinde işlenmiş sûretler olan ince yünlü renkli bir perde vardı. Yine evde bir de köpek vardı. Yanına girmeme bunlar mani oldu. Ağaç şekline benzemeleri için evdeki sûretlerin başlarının kesilmesini emret. *Üzerine sûret işlenmiş perdenin kesilerek, yere serilip çiğnemenen iki minder yapılmasını emret,*' dedi. Resûlullâh da (s.a.v) bunu yaptı. Bu köpek Hz. Hasan veya Hüseyin'e aitti ve onların elbise koydukları şeyin altındaydı. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v.) emretti de o köpek dışarı çıkarıldı."³³

Bu hadislerden anlaşıldığına göre, tapınmak veya kutsal saymak gibi bir amaçla yapılmayan, sürs olarak kullanılan sûretlerin o zaman da normal karşılandığı anlaşılmaktadır. Ancak, putperestlikten yeni çıkan bir toplumun, onu andıracak veya ilgi duyuracak her türlü sebeplerden uzak durmaya çalışması normaldir. Zaten Ebû Talha'nın, böylesi nefsimе daha hoş geliyor diyerek, üzerinde sûret olan bir şeyi kaldırtmak istemesi bunu

³² el-Buhârî, *Sahih*, Bed'u'l-Halk 7, IV/82.

³³ Ebû Dâvud, *Sünen*, libas 45, IV/ 388-389, no: 4158; et-Tirmizî, *Sünen*, Edeb 44, V/115, no: 2806.

ortaya koymaktadır.³⁴ Sahabiler arasında bazılarının resmin her türlüşüne karşı daha temkinli davrandıkları anlaşılmaktadır.

Kaydettiğimiz bu hadisin senedleri şöyledir:

1- Ebû Hureyre (r.a.), Mücâhid b. Cebr Ebu'l-Haccâc el-Mahzûmî el-Mekkî (v. 100-104 ?), Yûnus b. Ebî İshâk Amr b. Abdillâh el-Hemedânî es-Sebû el-Kûfî (v. 159), Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris el-Fezârî el-Kûfî (v. 188), Ebû Sâlih Mahbûb b. Mûsâ el-Antâkî el-Ferrâ (v. 231), Ebû Dâvud.³⁵

2- Ebû Hureyre (r.a.), Mücâhid, Yûnus b. Ebî İshâk Amr b. Abdillâh el-Hemedânî es-Sebû el-Kûfî (v. 159), Abdullâh b. el-Mubârek b. Vâdıh el-Hanzalî et-Temîmî el-Mervezî (v. 181), Süveyd b. Nasr b. Süveyd el-Mervezî (v. 240), et-Tirmizî.³⁶

Yukardaki isnâdlarda yer alan ravilerden Tâbiîn dönemi tefsir âlimi ve sika bir hadisci olan Mücâhid b. Cebr Ebu'l-Haccâc el-Mahzûmî el-Mekkî'nin (v. 100-104 ?) mürsel nakillerde bulunduğu, tedlis yaptığı, Ebû Hureyre'den (r.a.) hadis işitmediği de söylenilmiştir.³⁷ Diğer râvî Yûnus b. Ebî İshâk Amr b. Abdillâh el-Hemedânî es-Sebû el-Kûfî (v. 159) ise, zabt yönünden hadis âlimlerinin tenkidine uğramıştır. Kendisinin şiddetli bir şekilde gaflet sahibi olduğu bildirilmiştir. Ayrıca, naklettiği hadislerinde diğer âlimlerin bu konudaki nakillerinde bulunmayan bazı ilaveler yaptığı haber verilmiştir. Yine onun hadislerinin muzdarib olduğu kaydedilmiştir. Ebû Hâtim, Yûnus b. Ebî İshâk'ın hadislerinin delil olarak alınamayacağını söylemiştir. Kendisinin evhamlandığı ve zayıf bir kimse olduğu da bildirilmiştir.³⁸ Ravilerden Ebû Sâlih Mahbûb b. Mûsâ el-Antâkî el-Ferrâ (v. 231) hakkında ise, ed-Dârekutnî, zayıftır demiştir. Ebû Dâvud ise, kitabından nakletmedikçe onun hikayelerine önem verilmemesi gerektiğini söylemiştir.³⁹ Buraya kaydettiklerimizden bu hadisin delil olarak almaya elverişli olmayan zayıf bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

³⁴ en-Nesai, *Sünen, ez-Zinet* 111, VIII/ 212, no: 5347.

³⁵ Ebû Dâvud, *Sünen, libas* 45, IV/ 388-389, no: 4158.

³⁶ et-Tirmizî, *Sünen, Edeb* 44, V/115, no: 2806.

³⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, V/ 373-375.

³⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI/ 273-274.

³⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, V/ 380-381.

Resim ve heykellerin yasaklanmasının hikmeti putperestliği kökünden kazımdır. İslamiyet putperestliği ve onu teşvik edici şeyleri kesinlikle yasaklamıştır. Hanefi mezhebine göre bir canlının resmi, yaygı, yastık gibi hor ve hakir kullanılacak bir şey üzerinde ise veya başsız gövde, yahut gövdesiz baş gibi yaşaması imkansız noksan bir vücut durumunda ise bunu yapmakta veya kullanmakta bir sakınca yoktur. Fakat yaşayabilecek şekilde olur veya saygı duyulacak yüksekçe bir yere konulursa caiz değildir. Kullanılması da yapılması da aynı hükme tabidir. Vesikalık fotoğraf veya insanın boy fotoğrafının hatıra olarak evde bulundurulmasında ve ihtiyaç anında kullanılmasında herhangi bir sakıncanın olmadığı belirtilmiştir.⁴⁰ Görüldüğü gibi yorumda resim yapmak ya da bulundurmaktan öte neden yaptığı ve neden bulundurduğu konusu öne çıkartılmıştır.⁴¹ Eğer resim veya heykel aslı hüviyetiyle kötü olsaydı, onu yarım yapmak, evin duvarında yada yerde bulundurmamak gibi her durumda yasaklanması gerekirdi.

İslâm'ın resim ve heykel konusundaki tutumunu anlayabilmek için Kur'an'ın indiği dönemdeki putperest toplum yapısını iyi kavramak gereklidir.⁴² Şurası önemli bir tespittir ki, İslâm, yeniden putperestliğin hortlamaması için bu konuda çok titiz davranmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) bütün bir peygamberlik hayatı boyunca müşrik toplum yapısını tevhide döndürme mücadelesi vermiş, bu hususta çok büyük sıkıntılara katlanmıştır. Sonunda da, peygamber olarak gönderildiği toplumdan putçuluğu ve putları söküp atmıştır. Gerek Kur'an'da gerekse hadislerde, putperestliğe karşı çok kesin ve net bir tavır ortaya konulmuştur. Gerçi bu durumu tarih boyunca bütün peygamberlerin mücadelelerinde izlemek mümkündür. Ancak, Hz. Peygamber'in de haber verdiği gibi, geçmiş kavimlerin aksine İslâm ümmeti bir daha asla putperestliğe dönmeyecektir.⁴³

Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrâhim'in, o dönem putperestliğiyle yapmış olduğu büyük mücadelesi sırasında babasına ve kavmine

⁴⁰ Hatiboğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, VI / 116-117.

⁴¹ Bkz. Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, VII/ 59-68.

⁴² Ateş, *İslâm'a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitâb Örf ve Âdetleri*, İstanbul 1996.

⁴³ Müslim, *Sahih*, Fedâil, 30, 31, II/1795-1796; İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 149.

karşı çıkararak, onları taptıkları heykeller konusunda eleştirdiğini haber vermektedir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

“(Hani İbrâhîm), babasına ve kavmine: ‘Şu karşısına geçip *tapmakta olduğunuz* heykeller de ne oluyor?’ demişti. Onlar dediler ki: ‘Biz babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk.’ (İbrâhîm) onlara: ‘Doğrusu, siz de, babalarınız da açık bir sapıklık içinde-siniz,’ dedi.”⁴⁴

Kur’ân’ın yukarıda kaydetmiş olduğumuz ifadelerinden, tapmak maksadıyla heykeller yapmanın ve bunlara tapmanın apaçık bir sapıklık olduğunu anlamaktayız. Konuyla ilgili olan başka bir âyette de şöyle buyrulmaktadır:

“Ey îmân edenler, şarap, kumar, ensâb (dikili taşlar / putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Onlardan sakınınız ki kurtuluşa eresiniz.”⁴⁵

Yukarıdaki âyette geçen *Ensâb*, kelimesi bütün müfessirlerce, “ibadet kastıyla dikilen putlar” olarak anlaşılmıştır. Kelime zaten lügat olarak da bu anlama gelmektedir.⁴⁶

Hz. Süleymân’la ilgili olan bir âyetten, o dönemde resim ve heykel konusundaki tutuma dair bazı kanaatlere varabilmekteyiz. Nitekim Yüce Allah bu hususta şöyle haber vermektedir:

“Onlar Süleyman’a, kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar geniş leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı...”⁴⁷

Konumuzla ilgili bu âyeti açıklarken müfessirler timsal kelimesinin üzerinde durmuşlardır. Muhammed Hamdi Yazır şunları kaydetmiştir: “*Temâsîl*, timsal kelimesinin çoğuludur. Timsal, canlı veya cansız bir şeyin biçimine benzer yapılan herhangi bir şekildir. Burada, temasîl, Melekler, peygamberler ve sâlih insanların şekilleridir. Halk görsün de onlar gibi ibadet etsinler diye meşicidlerde bakırdan, pirinçten, sırçadan, mermerden bunların şekilleri yapılmış. Böyle heykeller yapılmasına Hz. Süleyman nasıl izin verdi? diye sorabilirsin. Cevaben derim ki: Tasvîr, yalan

⁴⁴ Enbiyâ, 21/52-54.

⁴⁵ Mâide, 5/90.

⁴⁶ Yazır, *Hak Dini*, III, 1804; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, III, 57.

⁴⁷ Sebe, 34/13.

ve zulüm gibi aklın kötü gördüğü şeylerden değildir. Böyle olanlarda dinlerin birbirinden farklı hüküm getirmeleri mümkündür. Ebü'l-Âliye'den rivayet olunduğu üzere, o zaman resim yapmak haram kılınmamıştı. Bununla birlikte heykellerin hayvan suretinde olması şart değildir. Ağaç gibi cansız resimleri olması da caizdir.”⁴⁸ Ancak kanaatimize göre resim ile ilgili yasaklayıcı ifadeler son dönemlerde değil aksine ilk dönemlerde, yani Mekke döneminde kullanılmıştır. Çünkü Hz. Âişe'den gelen rivayetlerde biraz rahatlama görülmektedir. Hz. Âişe'nin peygamberimizle evliliği ise Medine dönemine aittir.

Ömer Nasuhi Bilmen; Cin tafesi Süleyman (a.s.) için (tim-sallerden) bakır, mermer ve cam gibi şeyler ile muhtelif suretlerden dilediğini tasvir ve teşkil ederlerdi,⁴⁹ diyerek temâsil kelimesinin heykel olduğunu ve Hz. Süleyman'a bunların yapılıp verildiğini belirtmiştir. İbn Kesîr, Temâsil kelimesini toprak ve camdan yapılmış suret, yani şekilli heykel olarak açıklamıştır.⁵⁰ Ateş ise aynı kelimeyi doğrudan heykel olarak tercüme etmiştir.⁵¹

Heykel denilince hemen aklımıza sadece tapılan bir nesne gelmemelidir. Günümüzde bazen vazgeçilmez bir araç olarak karşımıza çıkması mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında da heykeller sadece put olarak değerlendirilmemiştir. Put olanlar yasaklanmakla birlikte diğerlerine böyle bir yaptırım uygulanmadığı görülmektedir. Nitekim Hz. Âişe şöyle demiştir: “Ben, Resûlullah (s.a.v.)'in yanında iken oyuncak bebeklerle oynardım. Efendimiz de benim arkadaşlarımı bana gönderirdi, arkadaşlarımla oynardık.”⁵² Bu hadisteki *benât* kelimesiyle kız çocuklarının oynadığı olan bebekler kastedilmiştir. Kadi İyâd, bu hadisi oyuncak bebeklerle oynamanın caizliğine delil olarak göstermiştir. Âlimler bunun hikmetini şöyle anlatmışlardır. Bunun sebebi kız çocuklarının, bebeklere bakmaya, onlara hizmet etme-

⁴⁸ Yazır, *Hak Dini*, VI, 3952; Ayrıca Bkz. Karaman, Çağrııcı, Dönmez, Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV/421.

⁴⁹ Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâli âlisi ve Tefsiri*, VI/2851-2852.

⁵⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VI/487.

⁵¹ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII/240.

⁵² İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh 50, I/ 638, no: 1982,

ye ve ev işlerini öğrenmeye alıştırmalarıdır.⁵³ Öyleyse günümüzde okullarda biyoloji derslerinde kullanılmak üzere yapılan ve organlarıyla tam bir insan görünümü olan heykeller ve tıp fakültelerinde kullanılan eğitici heykeller aynı kategoride değerlendirilmelidir. Kısacası insanlara hizmet etme amacı olan ve fayda sağlayan heykellerin yapılması ve bulundurulup kullanılması ihtiyaç olduğu için meşru olarak kabul edilmelidir. Çünkü rivayette eğitici olduğu için kız çocuklarının heykel gibi olan bebeklerle oynamasına müsaade edilmiş ve İslam âlimleri de bunu gayet normal olarak karşılamışlardır. Eğitim amaçlı yapılan resimler ve insanlara fayda sağlayacak, hayatlarını kolaylaştıracak, insanlara katkısı olacak resimler de aynı şekilde değerlendirilmelidir. İnsanlara fayda sağlamayan, onları kötü duygu ve düşüncelere sevk eden eğitim amacı olmayan ve insanlara faydadan çok zararı dokunan resim veya heykelin de, resim ve heykel olduğu için değil, sebep olduğu şeyler için meşru görülmesi zaten düşünülemez.

Resim, günümüz şartlarında vazgeçilmesi mümkün olmayan bir ihtiyaçtır. Çağımız insanının hayatının her diliminde resim yer almaktadır. Devlet ve toplum hayatında duyulan ihtiyacı karşılamak için ressam yetiştirmek, resimden yararlanmak adeta zorunlu hale gelmiştir. Teknik resim, eğitim öğretim ve teknolojinin bel kemiğini oluşturmaktadır. Nüfus kağıdı, ehliyet, pasaport, tapu, diploma gibi belgeler resimsiz bir anlam taşımamaktadır. Suçluların yakalanmasında emniyet birimleri, ressamlarına çizdirdikleri robot resimlerden yararlanmaktadır. Adâlet, sağlık ve benzeri kurumlar mutlaka resimden faydalanmaktadır. Başta televizyon, görüntülü telefon, bilgisayar, kamera, röntgen, ultrason gibi insanlığın hizmetine sunulmuş olan birçok cihaz bir nevi resmetme yöntemiyle çalışmaktadır. Burada, yukarıdaki hadisleri de göz önünde tutarak, İslâm'ın resim konusundaki tutumu ne olacaktır? sorusu karşımıza çıkmaktadır. Kur'an ve Sünnet, insanlığın dünya ve âhiret faydasını hedeflemiştir. Bu sebeple de, insanlığın yararına olan her hususu tasvip ederken, onların zararına olan her konuya da karşı çıkmıştır. Buna göre, insanlığın son derece faydasına olan resmin, ihtiyaç duyulan konu-

⁵³ el-Mubârekfûri, *Tufetü'l-Ahvezî*, V/350; Hatiboğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, V / 466.

larda, yasaklanması, İslâm'ın buna karşı çıkması söz konusu değildir. Kanaatimize göre, yukarıda kaydetmiş olduğumuz hadislerde bahsedilen yasak, putperestliğin yeniden hortlamaması, zina ve fuhuş yoluyla insanların sömürülmemesi, saf ve temiz zihinlerin bulandırılmaması amacını gütmektedir. Kısacası, ahlâkî açıdan insanları çökerten resimleri kapsamaktadır. Fuhuş ve pornografi kapsamına giren, maddî- manevî zenginlikleri israf eden, kişinin ruhsal dünyası ve toplumun âile yapısı için zararlı olan resimleri ahlâk ve dinin hoşgörüsüyle karşılaması beklenemez. Bunun dışında kalan ve yukarıda bazılarını saydığımız alanlara giren resimlerin yasak kapsamına girmediği kanaatindeyiz. Bu durumda yukarıda kaydettiğimiz hadislerin, putperest bir toplumdan putçuluğun silinmesine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Zaten rivayetlerin çoğunda içerideki bir resmin perde iken bozulup bir minder ya da yastık yapılarak yine evin içinde kaldığı, ya da yere serilerek tepelenen bir konuma getirildiği belirtilmektedir. Eğer resim aslî hüviyetiyle yasak olsaydı, o zaman yastık, minder ve sergi olarak da evin içinde bulundurulmaması gerekirdi. Oysaki rivayetlerin tamamında buna dikkat çekilmiş ve kullanma amacı öne çıkartılmıştır.